

BORIS BAČIĆ

STAROHRVATSKO GROBLJE U ŽMINJU U ISTRI

Pri obilaženju terena po Žminjštini u proljeće 1954. godine radi dobivanja novih podataka u vezi sa arheološkim nalazima i utvrđivanjem novih lokaliteta doznali su muzejski radnici iz Pule, da su prije nekoliko godina pri kopanju temelja za novu školsku zgradu u Žminju naišli radnici na skeletne grobove i da su tada bili pronađeni i neki vitičasti ukrasni predmeti. Ove vitice radnici su zabacili, čim su vidjeli, da nisu zlatne nego iz bronzane žice. Daljim ispitivanjem doznali smo, da su ispred nove škole, između nje i ceste, koja vodi iz Žminja prema selu Laginji i dalje prema Katarini, za vrijeme talijanske okupacije Istre kod kopanja pijeska odnosno kamenja također nailazili na grobove sastavljene kamenim pločama, škrljama.

S obzirom na ove podatke izveo je Arheološki muzej u Puli u jesen 1954. godine sondiranja na neprekopanoj livadi zapadno od školske zgrade. Rezultat pokusnog iskapanja bio je pozitivan. Iskopana su tri groba, koja su kod kasnijeg iskopavanja godine 1955. ušla u cjelovit plan dotada iskopanog groblja pod brojevima 39, 41 i 44. Dva groba su pripadala odraslim ljudima i bila su bez dodataka, dok je treći, dječji grob, dao dvije jednostavne naušnice i dvije sljepočničarke iz bronzane žice. Ukrasni predmeti kao i arhitektura grobova, sastavljenih iz većih kamenih ploča, potpuno su potvrdili sumnju, pobuđenu u nama već pričanjem ljudi o nalazima, da su pred nama srednjovjekovni grobovi slavenskog karaktera.

S obzirom na to, da je uništen dio groblja zauzimao prilično velik kompleks, koji je išao čitavom dužinom školske zgrade i školskim vrtom, pred njom, na kojem mjestu su prije ovoga rata kopali pijesak, bilo je pitanje, kolik dio groblja je ostao još očuvan. Bojazan je postojala i zato, što je na ovom mjestu prije Prvoga svjetskoga rata bio vinograd, koji stariji ljudi još pamte, a kasnije sajmišni prostor sa duboko ukopanim kamenim stupovima za vezivanje stoke.

Pregled zemljišta kod pokusnog iskopavanja pokazao je, da možemo sa sigurnošću računati još na nekih pedeset grobova. To je bilo lakše odrediti zbog toga, što su kod gradnje školskog igrališta u susjedstvu odvozili odavde

zemlju i već kod niskog prekopavanja nailazilo se odmah ispod busena na vertikalno položene kamene ploče, koje su davale slutiti, da pripadaju grobovima. Na zemljištu bliže školi, odakle je bilo odvoženo više zemlje, virile su neke ploče čak nekoliko centimetara iz zemlje.

Iskopavanje organizirano u svibnju 1955. godine iznijelo je na javu preko 80 grobova, a istovremena sondiranja na odmaknutim dijelovima od zemljišta ovogodišnjih radova pokazala su, da se groblje prostire još dalje u pravcu grada i da je u zemlji još grobova, koji će k tome biti i bolje očuvani, jer se nalaze u većoj dubini, budući da odavde zemlja nije bila odvožena u većoj mjeri. Na čitavom zemljištu bivšega sajmišta posađeno je poslije rata u pravilnim redovima i razmacima mlado kestenje u zamjenu za nekadanje stare kestene, koje je dao posjeći okupator u vrijeme ovoga rata. Teren nazivaju ljudi Starim sajmištem ili Godinovom ogradom, i nitko se nije nadao, da bi ovdje moglo biti staro žminjsko groblje.

Iskopavanje je vodio Arheološki muzej Istre u Puli sa svojim stručnim i tehničkim osobljem, a sudjelovali su drugovi iz muzeja u Poreču i Pazinu, pa članovi Jadranskog instituta Jugoslavenske akademije iz Rijeke. Tehničke radove mjerenja i fotografiranja vodio je restaurator Rudolf Berce iz Narodnog muzeja u Ljubljani sa studentom arheologije Anđelkom Despotović. Troškovi iskopavanja išli su na teret Arheološkog muzeja Istre u Puli uz pripomoć dotacije Kotarskog narodnog odbora u Pazinu. Jadranski institut snosio je troškove svojih članova. Osobitu predusretljivost je pokazala uprava osmoljetke u Žminju, naročito upravitelj drug Milovan Dragić, koji je pomagao sa svojim

Groblje leži izvan staroga gradića Žminja na njegovoj istočnoj padini blizu raskrsnice putova za Pazin, Barban i Katarinu. Omeđeno je s južne strane cestom za Katarinu, sa zapadne cestom za Pazin, sa ostalih strana školskim vrtom, zgradom i fiskulturnim igralištem. Blizu sadanje raskrsnice putova ne više od sto metara od groblja bila su još u prošlom stoljeću stara istočna gradska vrata sa nazivom Vrata od svetih moći. Domaći ljudi ne znaju više pravog tumačenja za ovaj naziv. Moglo bi biti, da ima vezu sa grobljem ili sa nekom kultnom zgradom na ovom mjestu.

Iskopavalo se tako, da se najprije odvio gornji sloj zemlje do takve dubine, da su se pokazale ivice vertikalno stojećih grobnih ploča obložnica ili poklopne ploče kod onih grobova, gdje se nisu srušile u grob nego ostale više ili manje očuvane na svojem mjestu. Na ovaj se način dobila već unaprijed slika groblja na čitavom dijelu, koji je bio za ovu godinu predviđen za iskop, i bolje se moglo rasporediti svakodnevno detaljno čišćenje grobova. Takav rad je bio omogućen, jer su skoro svi grobovi ležali u istoj dubini visinska razlika među njima nije prelazila više od 15 cm. Time se odmah u prvim danima dobio uvid u cjelokupnu situaciju groblja i raspored grobova, a tako se također tehnički i vremenski olakšao rad mjerenja i ucrtavanja u generalni plan. Dakako, ovaj sistem iskopavanja moguće je bilo primijeniti, jer smo imali pred sobom tipove grobova sa rakama iz kamenih ploča i sa kamenim poklopcima.

Mjerenja su vršena na osnovu koordinatnog mrežnog sistema sa kvadratima od četiri metra. Ukupno iskopana površina mjeri 700 četvornih metara.

U udaljenosti deset metara zapadno od zapadne stijene školske zgrade kamen živac bio je mnogo bliže zemljanoj površini i to je bio razlog, da u ovom dijelu nije dolazilo do pokapanja.

I na samom groblju vidimo ponegdje praznine. Do njih nije dolazilo zbog premalene dubine zemlje, nego su ove praznine nastale kasnije, kada je bilo groblje u pojedinim dijelovima uništeno. Rekli smo već, da je ovdje bila posađena loza, a kasnije u pravilnim razmacima drveće i usađivani stupovi. Zbog svega toga bio je određeni broj grobova uništen, a kamene ploče izvađene iz zemlje.

KARAKTERISTIKE GROBLJA

Citavo groblje uvjerava nas, da ga moramo ubrojiti u groblja na redove. Ovi redovi nisu potpuno pravilni i svakako imamo odstupanja. Uzrok tome ne će biti neoznačivanje pojedinih grobova, nego nepolažanje velike pažnje na pravilnost redova pri novim ukopavanjima. Razmak između grobova u jednom redu iznosi pol do jedan i pol metra, a između redova je ovaj razmak manji od jednog metra.

Grobovi su bili sastavljeni od kamenih ploča debljine dva do dvanaest centimetara i međusobno nevezani. Na užim stranicama, koje su zatvarale grobove, to je na istočnoj i na zapadnoj strani, jer tako su grobovi orijentirani, bila je vertikalno položena uvijek samo po jedna ploča. Rijetko su uzdužne kamene ploče prelazile one na užim stranama groba. Kod manjih dječjih grobova bile su i na dužim stranama groba samo po jedna ploča (slika 3 groba 49), ali kod svih malenih grobova nije bio uvijek ovaj slučaj, jer su bili neki, osobito oni manji, sastavljeni iz više manjih vertikalno postavljenih pločica. Ima grobova sa dvije ploče na stranama; od njih je obično jedna jača i duža, druga kraća i tanja (slika 4 i 5 grobova 73 i 79). Najčešće su bile stranice grobova složene od tri međusobno nevezane ploče, koje većinom nisu bile u produženju jedna za drugom, nego su se jedna na drugu naslanjale (slika 6 groba 13). Samo u nekoliko slučajeva jedna ploča leži u produženju druge. Na tabli

VII. prikazani su tipovi grobova s obzirom na njihov sastav sa čeonim i pobočnim kamenim pločama.

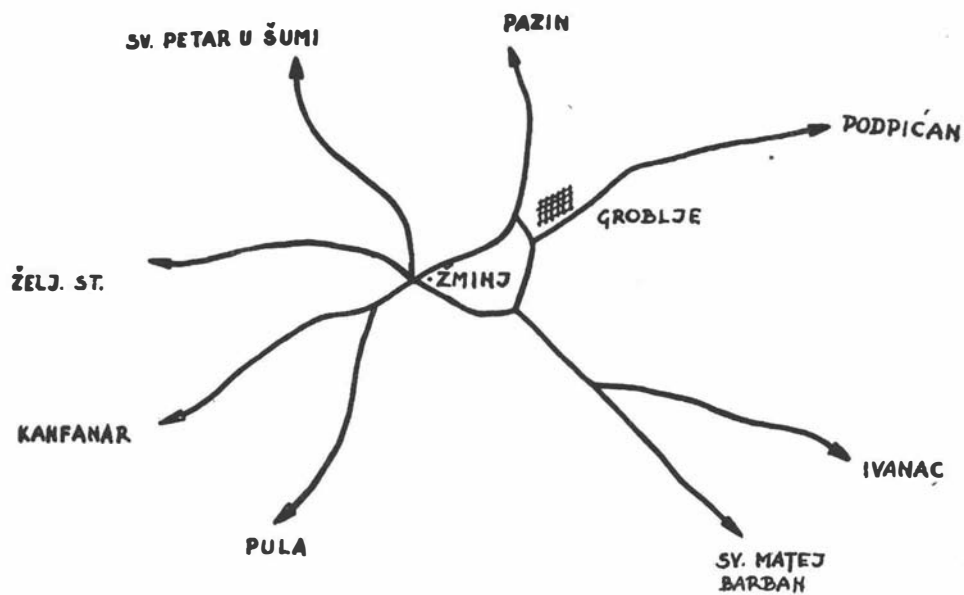
Grobovi su bili pokriveni širokom kamenom pločom, koja je katkada prilično šira od širine groba (slika 7 grobova 21 i 23). Kod nekoliko grobova je ova poklopna ploča još bila in situ i neoštećena, dok se kod pojedinih primjera vidjelo, da je grobni poklopac također predstavljala samo jedna ploča, ali je bočna ploča obložnica zbog pritiska toliko nagnula, da je učinila mjesto ploči nad sobom (slika 9 groba broj 32). U nekoliko primjera poklopna se ploča kasnije napukla ili se prelomila na više komada (slika 8 groba 24). U većini slučajeva poklopna se srušila unutra, bilo da je pukla po sredini ili da se srušila, još dok grob nije bio ispunjen zemljom i ležala je na samom skeletu.

Sva dna grobova nisu bila popločena, nego je mrtvi u najviše slučajeva bio položen na zemlju. Tako imamo kod 49 grobova, što iznosi kod iskopana 83 groba 59%. Kod ostalih grobova imamo na dnu kamene ploče (na pr.

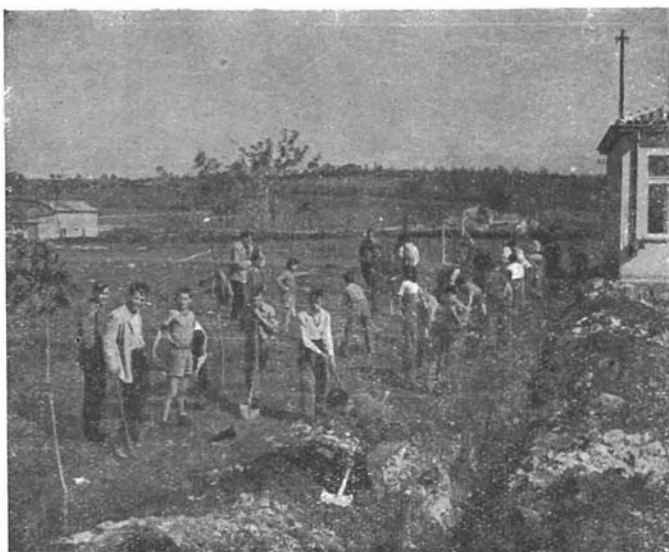
slika groba 60). Kod nekih grobova je dno sastavljala samo jedna velika ploča, a bilo je i takvih, gdje je bilo dno složeno sa mnogo manjih kamenih pločica. U jednom primjeru (kod groba broj 32) dno je sačinjavala živa stijena. Inače opažamo ovu još kod pet grobova, ali ne po čitavoj površini nego samo u jednom dijelu, i to redovito pod glavom, tako da je živac predstavljao svojim višim položajem podglavni jastuk.

U 7 slučajeva (kod grobova 4, 10, u istom grobu ponovo, ier imamo u njemu četvorni ukop, 11, 12, 37, 51) nađeni su tragovi sitnih komadića ugljenisanog drva. U jednom slučaju je nađen u grobu uz tragove ugljenisanog drva željezni čavao (grob broj 10). Ostaci ukazuju na upotrebu daske. Nigdje nije nađeno većih tragova drva i na više strana skeleta, da bi se moglo zaključivati na upotrebu pravilnog drvenog šesterostranog sanduka. U dva primjera su kod grobova sa zemljanim dnom tragovi daske nađeni ispod mrtvoga tako, da ovaj nije bio položen neposredno na zemlju. Postojanje željeznog čavla u grobu nije nam još dovoljan dokaz o drvenom sanduku zakucanom čavlama. Ovaj je mogao doći u grob i kasnije, kada je bio grob kroz pukotine kod spojeva kamenih obložnica polagano zatrpavan zemljom.

Mnogo se spominje u arheološkoj literaturi pitanje nadgrobničkih znakova, koji su morali postojati iz drva ili iz kamena kao vidljivo nadzemno obilježje mjesta groba. Iskopavanje žminkog groblja nije donijelo rješenju ovoga pitanja neposrednog pridonosa, jer ovakvi znakovi nisu zapaženi, što nije čudno s obzirom na neznatnu dubinu grobova ispod gornje zemljane površine. Ali više ukopa u istom grobu, koji zbog neznatne dubine grobne rake nisu mogli biti istovremeni, kao i više ili manje poredani grobovi, neispriježani međusobno i neuništavani zbog kasnijih ukopa dovoljan su dokaz, da su vanjske oznake u obliku kamenih ili drvenih nadgrobničkih znakova morale postojati. Najbolji primjer za to je naš grob broj 10 (slika 11), gdje smo imali u čitavoj dubini grobnice, koja je iznosila ne više nego kod drugih grobova našega groblja svega 45 cm, još tri naknadna ukopa. Da su ukopi zaista bili naknadni, pokazuje nam položaj lubanja. Lubanje prethodno ukopanih bile su premaknute sa svoga položaja u uglove odnosno položene kraj nogu, da bi se dobilo mjesta za nov ukop. U ovakvim grobovima, kao što su grob broj 10 sa četvornim ukopom ili grob broj 41 sa trojnim ukopom moramo gledati obiteljske grobnice. Dok su raniji ukopi u zajedničkoj grobnici broj 10 dolazili jedan iza drugoga u nevelikom vremenskom razmaku, između trećega i četvrtoga ukopa morao je biti priličan razmak, jer se međutim grobnica već napunila zemljom, što kod prijašnjih ukopa još nije bio slučaj, nego su skeleti ležali takoreći jedan na drugome. Slična situacija je bila u grobu broj 41 sa trojnim ukopom odraslih ljudi. Od dvije lubanje, jer trećoj nije bilo traga, nalazila se jedna uz sjevernu stijenu groba, odijeljena kamenom pločom od druge lubanje, koja je bila pravilno kao najkasniji ukop na sredini zapadne stijene. I kod groba broj 8 je ukop drugoga mrtvacu došao iza određenog vremenskog razmaka, jer je između skeleta bilo 10 do 15 cm zemlje. Kod dječjeg groba broj 63 ukazuje malena dubina groba na to, da je do drugog ukopa došlo kasnije. Od 83 groba samo su 4 sadržavala u sebi više ukopa: grobnica broj 10 četiri, grobnica broj 41 tri, grobnica broj 8 i broj 63 po dva. Inače je u svim grobovima bio ukopan samo jedan mrtvac.

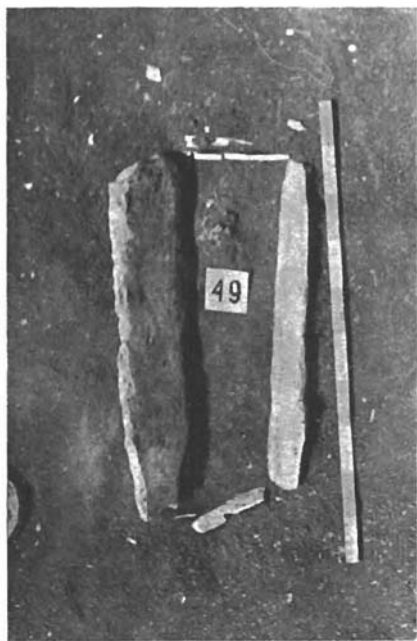
Geografska situacija Žminja

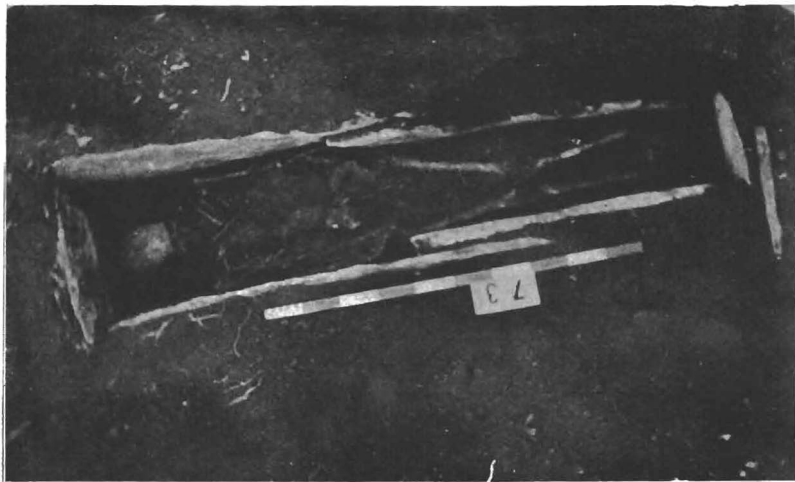
Sl. 1. Žminj, početak radova sa školskom djecom

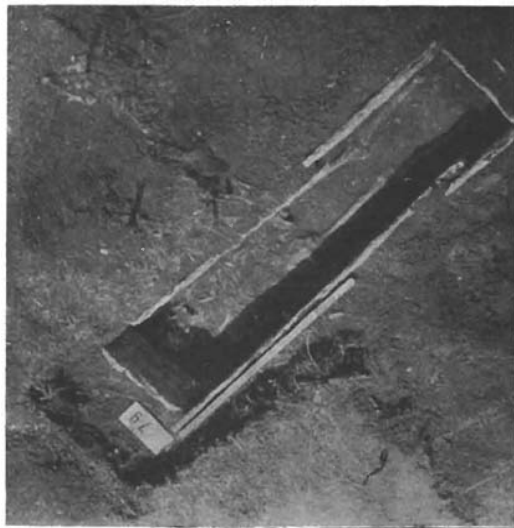
Sl. 2. Žminj, pogled na dio groblja

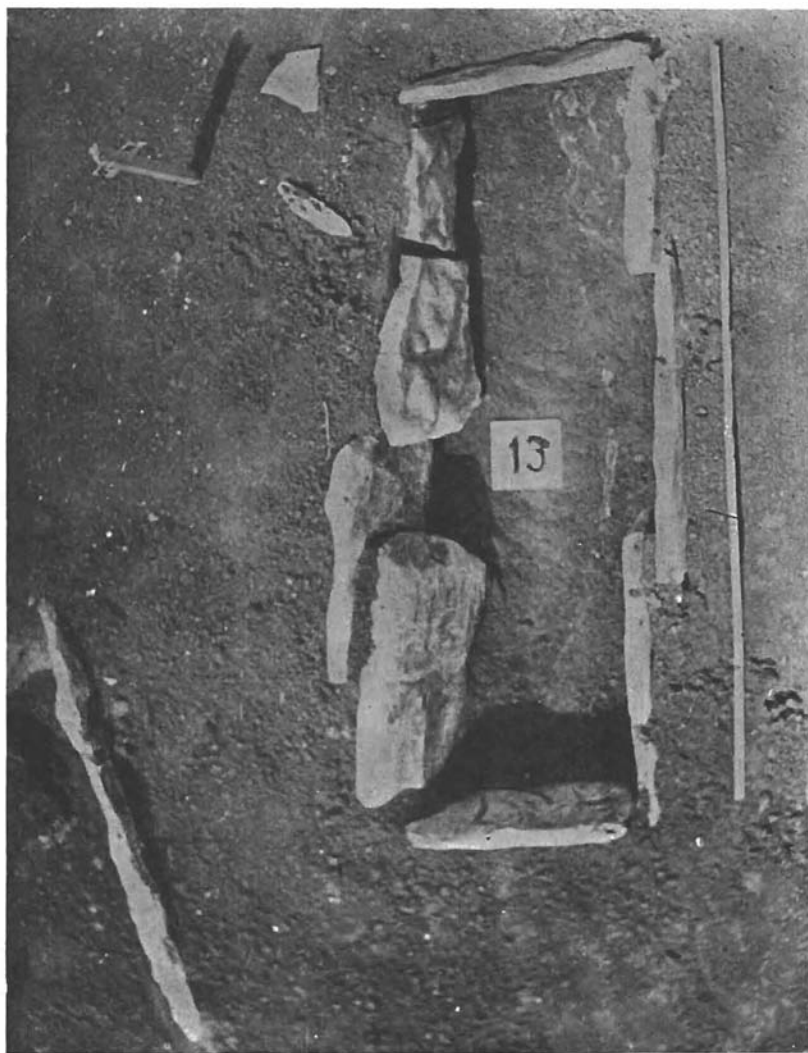
Sl. 3. Žminj, grob broj 49

Sl. 4. Žminj, grob broj 73

Sl. 5. Žminj, grob broj 79

Sl. 6. Žminj, grob broj 13

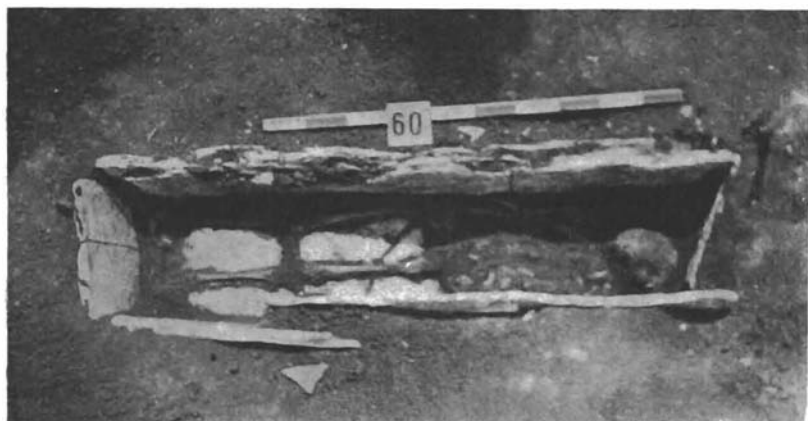
Sl. 7. Žminj, grob broj 21 i 23 sa pločom poklopnicom

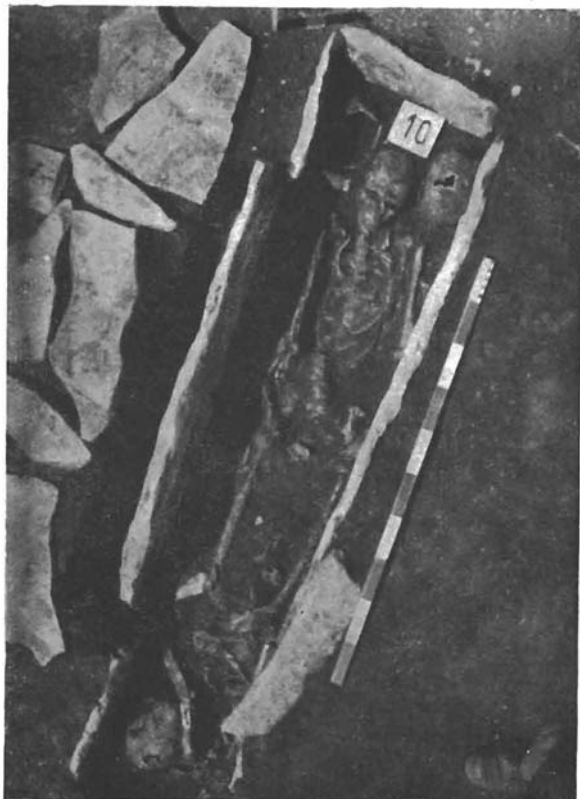
Sl. 8. Žminj, grob broj 24 prije otkrivanja

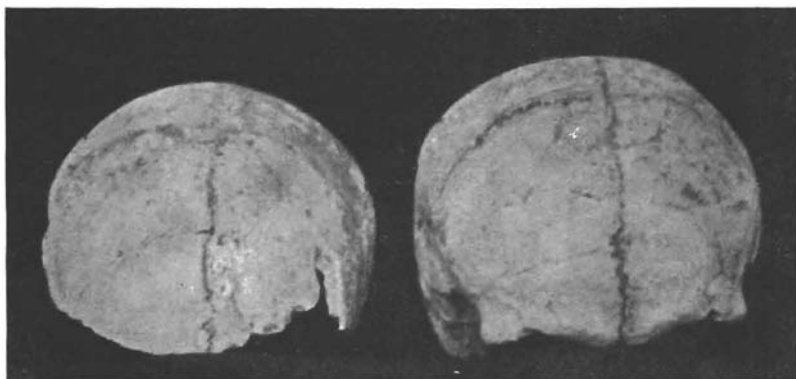
Sl. 9. Žminj, grob broj 32 sa dijelovima poklopne ploče srušenima u grob

Sl. 10. Žminj, grob broj 60 sa popločenim dnom

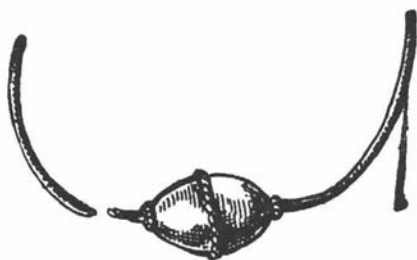
Sl. 11. Žminj, grob broj 10 sa četvornim ukoptom poslije podizanja četvrtoga skeleta

Sl. 12. Žminj, lubanje iz groba 10 i groba 79 sa mediofrontalnom suturom

1

2

3

4

5

6

Prilozi iz groba broj 8 (slika 1 i 2), groba broj 10 (slika 3 i 4) i groba broj 33 (slika 5 i 6)

1

2

3

4

5

6

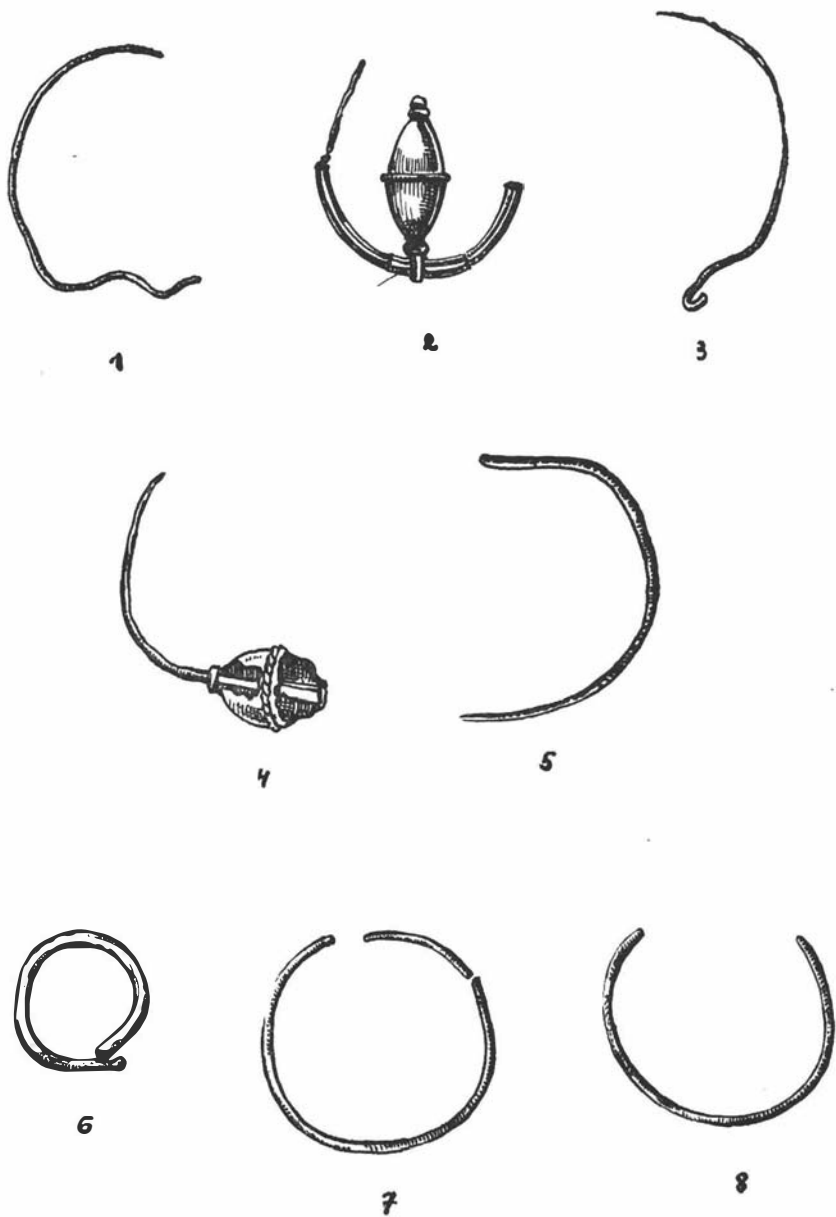

7

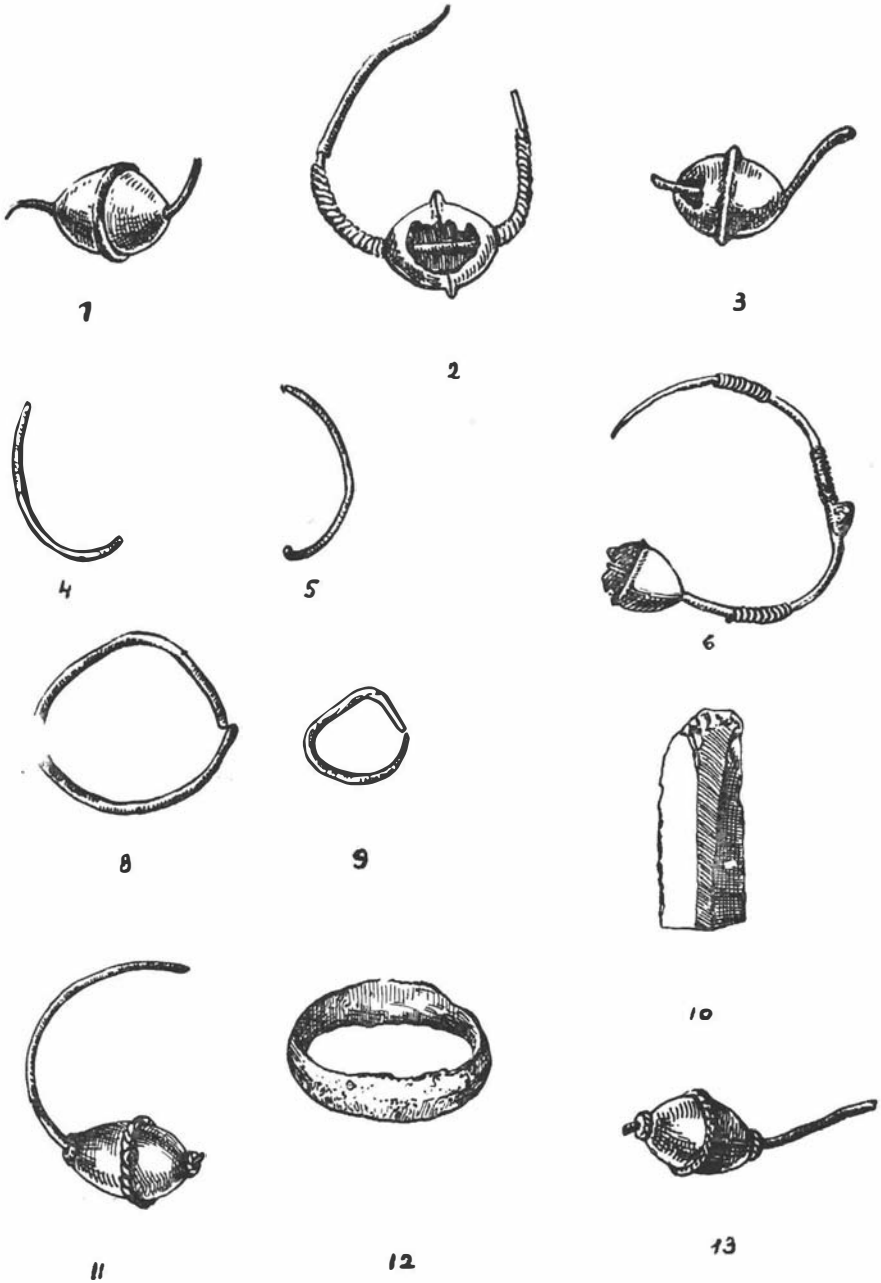

8

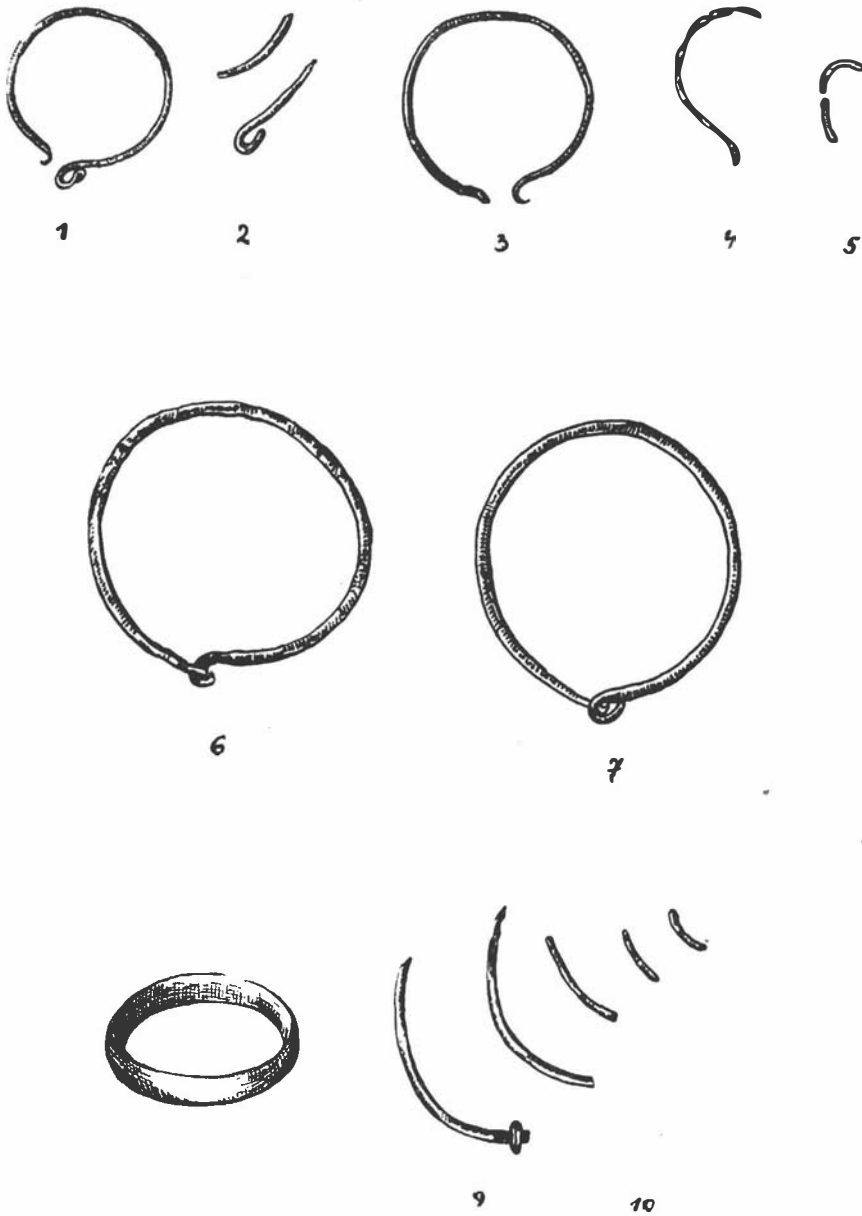
Prilozi iz groba broj 34 (slike 1, 2, 3, 4, 5), groba broj 35 (slika 6) i groba broj 48 (slika 7 i 8)

Prilozi iz groba broj 50 (sl. 1 i 3), groba broj 61 (sl. 2, 4, 5), groba broj 67 (sl. 6, 7, 8)

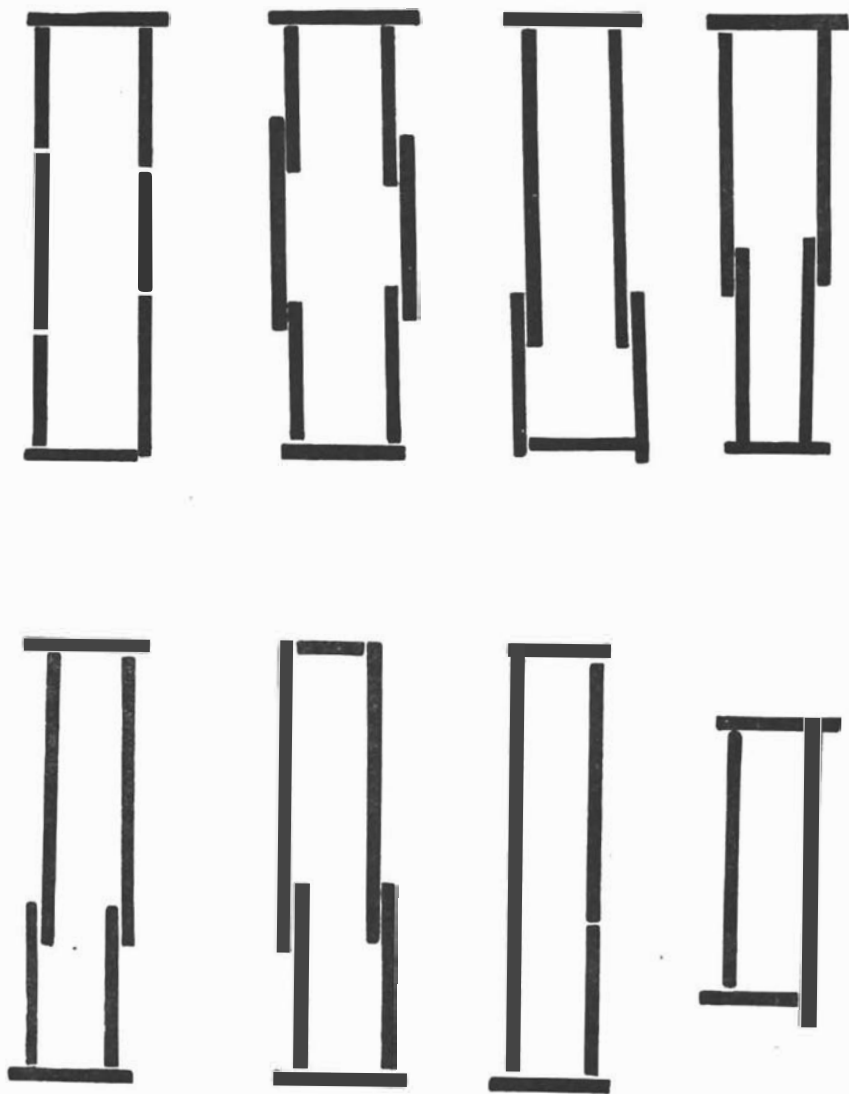
Prilozi iz groba broj 64 (sl. 1, 2, 3, 4, 5, 6), groba broj 69 (sl. 8, 9), groba broj 72 (sl. 11, 12, 13), groba broj 73 (sl. 10)

Prilozi iz groba broj 77 (sl. 1, 2), groba broj 81 (sl. 8, 9, 10), groba broj 82 (sl. 6, 7), groba broj 83 (sl. 3, 4, 5)

Prilozi iz groba br. 44 (sl. 1, 2, 3, 4)

Glavne sheme tipova grobova

Položaj skeleta u grobovima uvijek je ledni sa ispruženim tijelom. I ruke su u velikoj većini slučajeva potpuno ispružene. U jednom primjeru, što znači 1,1%, bile su ukrštene na trbuhu (kod groba broj 22), također samo u jednom bile su na prsima (kod groba broj 5). U osam slučajeva (9,1%) jedna je ruka bila ispružena, dok je bila druga položena na trbuh (grobovi broj 10, 15, 37, 56, 73, 74, 82, 83). U svim ostalim grobovima ruke su bile ispružene uz tijelo (88,7%).

Svi grobovi su bili orijentirani u pravcu istok-zapad tako, da je bila glava na zapadnoj strani groba sa pogledom prema istoku. Dakako, ova orijentacija nije apsolutna nego treba računati sa većim ili manjim otklonom od spomenutog pravca, jer su grobovi bili orijentirani prema izlazu sunca. Samo u četiri slučaja je bila situacija skeleta točno u pravcu istok-zapad, inače opažamo određeno odstupanje prema jugu odnosno sjeveru. Razmjer je skoro jednak. Kod 36 grobova smo zabilježili otklon od istoka prema sjeveru, kod njih 39 od istoka prema jugu. Kod 27 grobova, to je skoro kod jedne trećine, odstupanje je iznosilo više od 10 stupnjeva. Samo četiri groba imalo je otklon veći od 20 stupnjeva od pravilnog pravca. Najveće odstupanje od istoka prema jugu je bilo 36 stupnjeva, prema sjeveru 22 stupnja.

Grobne rake u Žminju su u tlocrtu pravougaone i kod njih ne opažamo, da bi bile na sredini ovalno proširene, kako se pojavljuju u dalmatinskim grobljima. Ukoliko je kod nekih grobova u Žminju dobio čovjek na prvi pogled ovakav utisak, pomnijim pregledom trebalo je ovu misao ispraviti, jer je do takvih oblika došlo kasnijim dislociranjem pobočnih kamenih pločica.

Veličina grobnica odgovara veličini pokopanoga. Imamo ih prema tome svakakvih veličina od najmanje, koja mjeri 55 cm (grob broj 46) do najveće, koja mjeri 205 cm (grob broj 43). Isto vrijedi i za širinu grobova, koja iznosi kod dječjeg groba broj 41 najmanje, i to 15 cm, a kod groba broj 43 najviše, to je 65 cm. U većini slučajeva se širina kreće između 30 i 50 cm, a najviše je grobova širine 40 cm. Veća širina od 50 cm zabilježena je kod 5 grobova.

Polovica grobova pripada djeci do 15 godina, što znači vrlo velik mortalitet u nedoraslim godinama. Ako uzmemo, da se pokopavalo u redovima bez preskakivanja, vidimo, da je do mortaliteta djece dolazilo redovitim tokom. U osam redova odnos mortaliteta djece s obzirom na odrasle prilično je jednakomjeran: 4 : 6, 4 : 5, 4 : 4, 2 : 5, 4 : 8, 2 : 3, 3 : 2. Na epidemičnu bolest među djecom pokazuje drugi red grobova, gdje imamo deset pokopa djece jednoga za drugim.

U 83 groba je bilo ukupno ukopanih 90 mrtvaca. Od toga smo imali 45 ukopa djece ispod 15 godina (50%), 18 ukopa muških (20%), 21 ukop žena (23,3%). Kod 6 ukopa (6,7%) spol nije mogao biti određen. Visoke starosti naši preci nisu doživjeli. Prema procjeni na terenu odmah poslije iskopa i očišćenja skeleta i djelimice dopunjeno i ispravljeno nakon ponovnog pregleda u laboratoriju bila je samo kod 3 žene i kod 4 muškarca određena starost oko 50 godina, samo kod jednoga muškarca oko 60 godina. Svega u postocima 8,8%, a ako ne uzmemo u obzir djece ispod 15 godina 17,6%. Procjena je izvršena po lubanjskim karakteristikama, jačini kostiju i po zubima, ali ne isključujemo, da je moglo doći u nekim slučajevima i do griješke, jer nisu

bili uzeti u obzir svi faktori, koji su kod određivanja starosti potrebni i odlučujući.

Prilozi su bili kod 18 skeleta, što iznosi prema ukupnom broju ukopa 20% ili drugim rječima prilozi su se nalazili kod svakoga petoga skeleta. Ukupan broj priloga jest 48. To su osim jednoga primjera kremenog nožića položenog kraj glave u muškom grobu i 5 prstena, nađenih u 3 dječja i u 2 ženska groba, sve same naušnice odnosno sljepočničarke. Od njih ima 25 jednostavnih karika, 15 naušnica sa jednom jagodom, 1 naušnica sa dvije jagode i jedna sa dvojnokoničnim ukrasom okrenutim prema sredini karike. Kod osam primjera predmeti nisu bili nađeni na mjestu, gdje su se nosili za života, na primjer naušnice na uhu ili prsteni na ruci, nego su bili ovi ukrasni predmeti položeni u grob nakon ukopa mrtvaca: 4 puta su bili položeni lijevo ili desno pokraj glave (u grobu broj 34 četiri naušnice, u grobu broj 44 četiri naušnice, u grobu broj 50 dvije naušnice, u grobu broj 69 dvije naušnice i jedan prsten), a tri puta lijevo i desno od glave: u grobu broj 67 dvije naušnice i prsten, u grobu 81 dvije naušnice, u grobu 82 dvije naušnice. Da su neki predmeti bili položeni u grob nakon ukopa, vidjelo se po tome, što smo imali pokraj glave i prstenje.

U devet slučajeva od ukupno 18 prilozi su bili nađeni u dječjim grobovima (50%), u sedam slučajeva u ženskim (39%), u dva primjera u muškim grobovima (11%). U muškom grobu je u jednom slučaju bio nađen kremenom nožić, u drugom naušnice.

Kod oznake materijala, iz kojega su bili izrađeni ukrasni predmeti, upotrebljavao sam kod opisa izraz srebro kao plemeniti metal, iako ovo srebro nije čisto nego mješano sa bakrom. Bez analize nije moguće odlučiti, koji od ovih metala prevladuje. Od čistog srebra nije bilo nijednog komada, svi imaju na sebi brončanu svijetlozelenu patinu.

Kremenom nožić iz muškog groba, koji je pokojni za života stalno nosio sa sobom, bio je položen pokraj glave na lijevoj strani. U Kesztyelyu su bili u sličnim slučajevima, kada su u grob polagali kremenene kao sredstva za upaljanje vatre, što je po Hampelu¹ bilo često u sarmatskim i u mađarskim grobovima, ovi uvijek kod lijeve ruke, a nalazili su se u Panoniji ne samo u muškim nego i u ženskim grobovima. I naš nožić je mogao služiti ne samo kao nožić za sječenje i rezanje nego jednim krajem i kao kresivo.

Posebice moramo spomenuti još svinjski zub, nađen u muškom grobu broj 79 između goljenica, koji je mogao biti u grob metnut namjerno kao amulet. Takve slučajeve poznajemo i sa drugih, srednjovjekovnih nekropola.²

Samo u tri groba nađen je u nutarnjosti po jedan fragment neizravne keramike, ali se ne može reći, da su u vezi sa pokopom i obrednim ili vjerskim običajima, jer su mogli doći u grob i kasnije sa zemljom iznad groba. Društvo je slučaj kod groba broj 15, u koji je bilo zakopano dijete od oko 12 godina. Izvan groba sa njegove desne strane odmah uz ploču pobočnicu i u

¹ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I*, 1905, S. 113.

² J. Hampel, o. c.; Ivaniček, *Bijelo brdo*.

visini poklopne ploče nađeni su ostaci lončića. Svih komadića keramike je bilo deset na istom kupu, ali su toliko maleni i neizraziti, da se ne može ništa reći o obliku lončića. Pečenje je slabo i odlomci sa sitnim pijeskom primiješanim glini vrlo trošni. Čini se ipak, da je bio lončić izrađen pomoću vitla.

Kosti u grobovima su bile općenito slabo očuvane. Kod čišćenja se u zemlji još i dobila neka slika i mogle su biti uzete osteološke mjere, iako je u rijetko kojem grobu bilo moguće sa sigurnošću odrediti sve potrebne dimenzije skeleta in situ. Gotovo u svim slučajevima su bili uništeni zglobovi i kod podizanja su se kosti raspadale. Zato nisu osim u dva slučaja uzimani za muzejsku zbirku nikakvi primjerci skeletnih dijelova osim lubanjskih kostiju potrebnih za ponovno i kontrolno određivanje starosti i eventualno spola, gdje to na mjestu sa svom sigurnošću nije bilo određeno, i za dalju kranioskopsku analizu. Ali i od lubanja je većina bila oštećena ili djelimice sasvim uništena. Od svih skeleta u ukupnom broju 90 samo je 14 lubanja i poslije sastavljanja u laboratoriju toliko očuvanih, da je moguće primijeniti na njima mjerenja barem u glavnim točkama. Zbog nedovoljno preciznog instrumentarija ne navodim dobivenih brojki potrebnih za određivanje kranioskopskog indeksa, nego samo navodim od nas dobiveni rezultat. Od ukupno pregledanih i izmjerenih lubanja bila je jedna hiperdolihokrana (7,1%), šest dolihokranih (42,9%) i sedam mesokranih (50%). U ostale oznake se ne upuštam prepuštajući ih stručnjacima. Navest ću samo primjere, koji su mi upali u oči, a tiču se metopizma. U tri primjera imamo uz običajne ostale suture i mediofrontalnu, koja vodi od bregme do nasiona. U dva slučaja imamo pred sobom mesokrane lubanje zrelih muškaraca (grob broj 10, treći skelet, inv. broj lubanje 10 i grob broj 79, inv. broj lubanje 38. (Vidi sliku broj 12). Kod trećega primjerka (grob broj 85, inv. broj lubanje 40) kranija nije određena: grob je pripadao zreloj ženi. U jednom slučaju (vidi sliku broj 12) imamo u našem gradivu iz Žminja (grob 81, inv. broj lubanje 37, femina, matura, mesokrana lubanja) slučaj intersuturalne kosti u normi occipitalis između bregme i obeliona, na kraju suture sagittalis prije njezina spajanja sa lambdoidnim suturama. Pločica kosti je nepravilnog okruglastog oblika širine 2,2 cm, dužine 2,7 cm. Martin Rudolf u svom antropološkom udžbeniku³ spominje ovakve slučajeve, ali im ne pridaje posebnog filogenetskog značaja. Iduća posebnost opažena je kod lubanje sa inv. brojem 36 iz groba 77, na kojoj imamo bilateralne ossa incae: os incae laterale sinistrum i os incae laterale dextrum. Lubanja je mesokrana. Pripadala je zreлом muškarcu.

Kod zuba je opaženo, da su krune kod većine individua osobito starijih godina jako izglađene, ali ima ovakvih primjera i kod dvadesetogodišnjih. Takvi su nesamo molari, nego imaju upotrebom jako obrušene vrhove i prednji zubi. Slične slučajeve srećemo i kod prethistorijskih nalaza. Uzrok moramo tražiti u vrsti hrane, u prvom redu u slabo mljevenom žitu pomoću ručnih žrvnjeva. Kod mnogih je zubala također opaženo, da su zubne alveole pravilno zarasle, što znači, da su poznavali način pravilnog vađenja zuba.

³ Martin Rudolf, Lehrbuch der Anthropologie II B., Jena 1928, 838.

OPIS GROBNOG INVENTARA

1, 2. Dvije naušnice nađene u grobu broj 8, jednake izrade i veličine. Vidi sliku na tabli I, broj 1, 2. Sastoje se iz okruglo savijene srebrne žice, u koju je udjenuto duguljasto jajoliko zrno ili jagoda, isto tako od srebra. Jagoda je šuplja i sastoji se od dvije polutine. Na sredini, gdje se ove polutjne spajaju, opasana je tordiranom žicom. Na krajevima, gdje ulazi u jagodu karika, imamo na svakoj strani po jedan manji vjenčić također od tordirane žice. Ukupna dužina jagode je 18 mm, njezina najveća širina 12 mm, debljina isprepletene žice je 1 mm, promjer okrugle karike 35 mm, njezina debljina 1 mm. Naušnice nisu čitave, nego kod jedne i kod druge nedostaje komadić karike. Osim toga je karika nekoliko zgnječena i nema više nekadanjeg pravilnog oblika.

3, 4. Dvije jednostavne naušnice od srebrne žice s promjerom 26 mm, debljinom 1,5 mm. Njihovi krajevi su slomljeni i izgubljeni, ali se na svakoj jedan kraj pregiba na dolje i čini se, da se završavao petljom, dok je na drugom kraju morala biti kvačica. Nađene su u grobu broj 10. Vidi sliku na tabli I, broj 3, 4.

5. Naušnica od srebrne žice sa jagodom, slična naušnici iz groba 34, spomenutom u ovom popisu pod brojem 10, sa razlikom što je ovdje izvana ukrasno učvršćen vjenčić od prepletene srebrne žice na mjestu, gdje se spajaju kapice ili polutine, od kojih se jagoda sastoji. Vjenčići na ulazu žice u jagodu nisu tordirani nego jednostavno glatki. Promjer naušnice iznosi 34 mm, duljina jagode 16 mm, širina jagode 11 mm, debljina žice je 1,2 mm. Naušnica je potpuno očuvana. Nađena je u grobu broj 33. Vidi sliku na tabli I, broj 5.

6. Naušnica od srebrne žice, nađena u grobu broj 33, slična je prethodnoj naušnici, ali je bez vjenčića od tordirane žice oko sredine jagode. Jagoda je na krajevima oštećena. Na spojevima jagode sa žicom su obručiči jednostavno glatki. U promjeru mjeri naušnica 32 mm, duljina jagode 14 mm, njezina najveća širina 11 mm, debljina žice 1,1 mm. Vidi sliku na tabli I, broj 6.

7. Prsten od 2 mm debele brončane žice promjera 11 mm. Krajevi prelaze jedan preko drugoga; jedan od njih je na završetku odebljan. Nađen je bio u grobu broj 34. Vidi sliku na tabli II, broj 5.

8. Naušnica od tanke srebrne žice, koja se jednim krajem završava zatvorenim krajem slova S, a drugim krajem jednakim zavojem, ali ne sasvim zatvorenim. Promjer naušnice je 25 mm, veličina karičice 5 mm. Malen dio jednoga zavoja je odlomljen. Debljina srebrne žice je 1 mm. Nađena je bila u grobu broj 34. Vidi sliku na tabli II, broj 3.

9. Naušnica od tanke srebrne žice debljine 1 mm, sada deformirane u izdužen oblik. Završava se jednom zatvorenom, drugom otvorenom karičicom. Veličina karičice je 5 mm, promjer otvora naušnice je neodređen zbog deformiranosti. Naušnica je bila nađena u grobu broj 34. Vidi sliku na tabli II, broj 4.

10. Naušnica sa duguljastom jagodom, koja je sastavljena od dvije jednake polovice, koje nisu kao kod naušnica iz groba 8 pri spoju ukrašene isprepletanom žicom, nego su njihovi krajevi lahko uvrnuti na van i ovako spojeni.

Isprepletene žice nema ni na mjestima, gdje žica ulazi u jagodu, nego imamo ovdje samo jednostavan obručić. Jagoda je djelimice oštećena. Duga je 16 mm, široka u najširem dijelu, gdje se kapice spajaju, 11 mm. Promjer karike je 35 mm, njezina debljina 1,2 mm. Materijal srebro. Nađena je bila u grobu broj 34. Sliku vidi na tabli II, broj 2.

11. Naušnica od srebrne žice, pendant naušnici spomenutoj pod brojem 10, nije potpuno očuvana, jer su od jagode ostali samo obručići, kroz koje su krajevi žice ulazili u jagodu. Jedan kraj žice ima odebljan završetak tako, da se nije mogao izvući iz jagode, dok je drugi na završetku spljošten i stanjen. Promjer naušnice je kao kod prethodne 35 mm. Žičani obručić je djelimice deformiran. Naušnica je bila nađena u grobu broj 34. Vidi sliku na tabli II, broj 1.

12. Malena karičica od srebrne žice sa promjerom 20 mm. Jedan kraj žice se stanjuje, drugi je odlomljen, tako da karičica nije potpuna i ne može se reći, kako su se krajevi spajali. Nađena je bila u grobu broj 35. Sliku vidi na tabli II, broj 6.

13. Naušnica od srebra sastoji se od jednostavne kovane žice. Na završecima je obručić odlomljen, tako da se ne zna, kako su se završavali. U promjeru mjeri 26 mm, debljina žice je 1 mm. Nađena je bila u grobu broj 48. Sliku vidi na tabli II, broj 7.

14. Dio obruča srebrne naušnice nekadanjeg promjera 26 mm, sada je obručić očuvan manje od polovice. Morao je biti pendant naušnici broj 13 našeg inventarnog popisa i nađen je bio u istom grobu. Vidi sliku na tabli II, broj 8.

15. Naušnica manje od milimetra tanke srebrne žice. Očuvana je samo jedna polovica, koja se završava otvorenom petljom. Promjer naušnice mjeri 36 mm. Nađena je bila u grobu broj 50. Vidi sliku na tabli III, broj 3.

16. Broju 15 ovoga popisa odgovarajuća srebrna naušnica jednakog promjera i od istoga metala. Nađena je bila u istom grobu. Očuvano je nešto više od polovice naušnice. Na jednom kraju je iskrivljena u nepravilnoj vijugavoj liniji. Vidi sliku na tabli III, broj 1.

17. Naušnica, nepotpuno očuvana i oštećena, sastoji se od srebrne žice sa jednom duguljastom jagodom sastavljenom od dvije polutine, koje su kod spoja učvršćene vjenčićem od fino isprepletene srebrne žice. Na jednom kraju jagode je kod spoja sa žicom očuvan maleni glatki obručić. Vidljivo je, da se naušnica zatvarala tako, da se kraj žice potisnuo kroz obručić u jagodu: plosnata igla unutar jagode pritisnula ga je uz spomenuti obručić i nije mu dala, da se sam oslobodi pritiska i izvuče iz jagode. Veličina naušnice 30 do 35 mm, dužina jagodice 16 mm, širina 11 mm. Nađena je bila u grobu broj 61. Vidi sliku na tabli III, broj 4.

18. Dio naušnice od srebrne, savijene žice. Očuvana je samo polovina bez jagode, koja je nekada na naušnici postojala, ako uzmemo ovu naušnicu kao pendant naušnici iz istoga groba, opisanoj u ovom popisu pod brojem 17. Promjer naušnice je 35 mm, debljina žice 1 mm. Nađena je bila u grobu broj 61. Vidi sliku na tabli III, broj 5.

19. Naušnica od srebrne žice. Donji dio je ojačan tako, da je na osnovnu žicu aplicirana još po jedna srebrna žica. Na sredini donjega dijela je prema

nutarnjosti naušnice okrenut ne jajoliki, kakve imamo jagode kod naušnica iz našega nalazišta, nego dvojnokoničan srebrni ili posrebrni brončani ukras, koji se sastoji od dvije zvončaste šuplje polutine; kod spoja na sredini ih je učvršćivala glatka srebrna žica. Na donjem dijelu ovoga ukrasa je glatki obručić, a na gornjem glavičasto ojačenje. Naušnica nije potpuno očuvana: nedostaje veći dio karike, a oštećen je gornji dio ukrasne jagode. Širina donjeg ojačanog dijela je 30 mm, veličina jagodasto spojenih zvončića 20 mm, njihova širina 10 mm. Nađena je bila u grobu broj 61. Vidi sliku na tabli III, broj 2.

20. Dio srebrne naušnice sa jagodom. Od karike od srebrne žice je očuvan samo malen dio uz šuplju srebrnu jagodu, koja se sastoji od dvije zvonolike polutke, koje su međusobno tako spojene, da su njihovi rubovi izvrnuti na van stvarajući preko sredine jagode rebrast obručić. Nisu duguljastog nego skoro okruglog oblika sa dužinom 16 mm i širinom 14 mm. Nađena je naušnica u grobu broj 64. Vidi sliku na tabli IV, broj 1.

21. Dio naušnice potpuno sličan naušnici pod brojem 20 i nađene u istom grobu broj 64. Od istog je materijala i istih dimenzija. Razlika ovih naušnica od drugih sličnih je u okruglastom obliku jagode i u tome, što ove jagode na svojim krajevima nemaju obručića ili vjenčića. Vidi sliku na tabli IV, broj 3.

22. Naušnica od srebrne žice sa jagodom tipa kao kod naušnica opisanih pod brojevima 20 i 21. Nađena je bila u istom grobu broj 64. Veličina jagode je 14 mm × 14 mm. U blizini jagode imamo osnovnu žicu debljine 1,5 mm omotanu tankom srebrnom žicom, tako da ukupna debljina žice zajedno sa omotačem iznosi 3 mm. Veličina naušnice je 30 mm. Vidi sliku na tabli IV, broj 2.

23. Dio manje jednostavne naušnice od brončane žice. Na jednom kraju je nepotpuna kvačica. Veličina naušnice prema promjeru iznosi 28 mm. Nađena je bila u grobu broj 64. Vidi sliku na tabli IV, broj 4.

24. Komadić brončane žice, dio naušnice, pendants naušnici opisanoj pod brojem 23 ovoga popisa. Dužina žice je 15 mm. Nađeno u grobu broj 64. Vidi sliku na tabli IV, broj 5.

25. Dva komadića tkanine smeđe boje, relativno dobro očuvane, mrežasto pletene na način vreća. Veličina očica 5 mm, veličina očuvanih krpica 8 mm i 5 mm. Nađeno u grobu broj 64.

26. Naušnica od srebrne žice sa dvije jagode, koje na svojim krajevima nemaju obručića, nego se glatko završavaju. Na sredini im je rebro nastalo sa na van izvrnutim rubovima zvonolikih polutaka, koje sačinjavaju jagodu. Jagode su šuplje. Nijedna od njih nije potpuno očuvana. Između njih je 1,5 mm debela žica tijesno omotana tanjom žicom. Dužina jagoda je 18 mm, njihova širina 12 mm. Naušnica je bila nađena u grobu broj 64. Vidi sliku na tabli IV, broj 6.

27. Naušnica u obliku obručića od srebrne žice, posvuda sasvim jednako-mjerne, što kod drugih naušnica iz našega nalazišta nije slučaj. Debljina žice je 0,8 mm. Naušnica nije čitava, tako da ne možemo reći, kako su se završavali njezini krajevi. Oblika je ovalnog sa dužinom promjera 32 mm i 28 mm. Nađena je u grobu broj 67. Vidi sliku na tabli III, broj 7.

28. Naušnica potpuno odgovarajuća naušnici pod brojem 27. I dimenzija je potpuno istih. Nađena je bila u istom grobu broj 67. Vidi sliku na tabli III, broj 8.

29. Prsten od 18 mm debele, donekle spljoštene brončane žice. Promjer prstena iznosi 18 mm. Njegovi krajevi prelaze jedan preko drugoga i završavaju se odebljanom glavicom: na jednom završetku je ova glavica izrazitija nego na drugom. Nađeno u grobu broj 67. Vidi sliku na tabli III, broj 6.

30. Kolutić od bronce promjera 13 mm, sa vrlo lijepom zelenom patinom. Debljina žice je 1 mm. Krajevi se jednostavno dodiruju. Nađen je bio u grobu broj 69. Vidi sliku na tabli IV, broj 9.

31. Naušnica sastojeća se iz obručića sa promjerom 25 mm. Krajevi se jednostavno ukrštavaju. Debljina srebrne žice 1,2 mm. Nađeno u grobu broj 69. Vidi sliku na tabli IV, broj 8. Naušnica je zajedno sa manjim obručićem (broj 30), koji je mogao biti sljepočničarka ili prsten, nađena u grobu pokraj glave.

32. Naušnica od srebrne žice sa također srebrnom jagodom, složenom od dva zvončasta dijela. Na krajevima jagode imamo po jedan vjenčić od uvijene srebrne žice. Jednak, dakako veći vjenčić je apliciran oko sredine jagode, gdje se zvonolike polovice spajaju. Dužina jagode je 18 mm, širina 14 mm. Promjer naušnice iznosi 35 mm, debljina žice 1 mm. Jedan dio žičanog obručića nije očuvan. Nađena je bila u grobu broj 72. Vidi sliku na tabli VII, broj 11.

33. Prethodnoj naušnici potpuno jednaka naušnica, jedino što je sada kod ove žičani obručić očuvan u manjoj mjeri. Jagode su potpuno jednake. Nađeno u istom grobu broj 72. Dimenzije jagode su iste. Materijal srebro. Vidi sliku na tabli IV, broj 13.

34. Prsten od brončanog lima, otvora 22 mm, širine 7 mm. Na vanjskoj strani je prsten donekle konkavno, na nutarnjoj konveksno usločen. Pri davanju prstenu ovakvoga oblika ostalo je na nutarnjoj strani više nepravilnih ureza oštrim predmetom. Nađeno u grobu broj 72. Vidi sliku na tabli IV, broj 12.

35. Nožić iz mliječnobijelog kremena duguljastog oblika, sa dva sječiva naoštrena kosim piljenjem sa gornje površinske plohe. Jedan kraj se ravno završava, dok je drugi zaokružen. Bliže zaokruženom kraju imamo u sječivu na svakoj strani usječen po jedan jači usjek za pričvršćivanje nožića na oblogu za držanje. Dužina nožića je 29 mm, širina 11 mm. Gornja površinska ploha ima u presjeku trapezni oblik. Nađeno u grobu broj 73. Vidi sliku na tabli IV, broj 10.

36. Naušnica od srebrne žice u obliku kolutića, kojega jedan kraj se završava kvačićom, drugi malom petljom. Promjer naušnice iznosi 21 mm. Nađena je bila u grobu broj 77. Vidi sliku na tabli V, broj 1.

37. Dio naušnice odgovarajuće onoj opisanoj pod brojem 36 iz istoga groba. Očuvana su tri dijela srebrne žice, od kojih jedan ima na kraju petlju. Promjer naušnice je bio oko 20 mm. Nađena je u grobu broj 77. Vidi sliku na tabli V, broj 2.

38. Brončani prsten plosnatog oblika, promjera 20 mm, širine 5 mm, debljine od 1 do 1,5 mm. Ukrasa na prstenu nema nikakvog. Članak, na kome

je prsten bio, jako je patiniran i nosi 3 mm dubok urez. Urez je svakako star, jer je i na površini sasvim patiniran. Nađeno u grobu broj 81. Vidi sliku na tabli V, broj 8.

39. Dio srebrne naušnice sa jagodom, od koje je ostao samo jedan jednostavan vjenčić. Promjer čitave naušnice je bio oko 35 mm, dužina očuvanog odlomka je 38 mm. Nađeno u grobu broj 81. Vidi sliku na tabli V, broj 9.

40. Četiri komadića srebrne žice pripadajuća nekada naušnici, analognoj onoj opisanoj pod brojem 39. Nađeni su bili u istom grobu. Dužina komadića iznosi 32 mm, 16 mm, 9 mm, 8 mm. Vidi sliku na tabli V, broj 10.

41. Naušnica od bronce ili posrebrene brončane žice, promjera 36 mm. Završava se jednostavno sa stanjenom kvačicom i tankom petljom. Debljina žice je 1,3 mm. Nađeno u grobu broj 82. Vidi sliku na tabli V, broj 6.

42. Naušnica sa kvačicom i petljom kao pod brojem 41 ovoga popisa. Iz istoga je groba. Materijal i dimenzije također su iste. Vidi sliku na tabli V, broj 7.

43. Naušnica od 1 mm debele srebrne žice, promjera 20 mm, sa kvačicom. Nepotpuno je očuvana, jer je kraj žice oštećen. Nađena je bila u grobu broj 83. Vidi sliku na tabli V, broj 3.

44. Naušnica od srebrne žice sa kvačicom. Očuvana je samo polovica naušnice i dva manja djelića. Odgovarala je po obliku, materijalu i veličini naušnici opisanoj pod brojem 43 ovoga popisa; nađena je bila u istom grobu broj 83. Vidi sliku na tabli V, broj 4, 5.

45. Naušnica iz bronce u obliku jednostavne okrugle karičice nesastavljenih krajeva. Veličina $2,7 \times 2,5$ cm, debljina žice 2 mm. Nađeno u grobu broj 44. Vidi sliku na tabli VI, broj 1.

46. Dva dijela brončane naušnice, pendants naušnici broj 45. Nađeno u istom grobu broj 44. Vidi sliku na tabli VI, broj 2.

47. Malena sljepočničarka iz brončane žice s petljom. Veličina 20×19 mm, debljina karičice okruglog presjeka 1,5 mm. Vidi sliku na tabli VI, broj 3. Iz groba broj 44.

48. Malena sljepočničarka iz brončane žice sa odlomljenom petljom pendant komadu opisanom pod brojem 47 ovoga popisa. Nađeno u istome grobu. Dimenzije $17 \text{ mm} \times 13 \text{ mm}$, debljina karičica 1,2 mm. Vidi sliku na tabli VI, broj 4.

ZAKLJUČAK

Budući da groblje nije čitavo iskopano, a namjerava se što prije nastaviti radovima iskopavanja, nije moguće njegovo postojanje vremenski uokviriti i dati konačan sud s obzirom na njegovu vremensku determinaciju. Velik dio groblja, prema površini polovica ili čak više, bio je uništen od seljaka i od zidarskih radnika, a nastavkom iskopavanja mogu iskrsnuti novi pogledi, kojima će trebati dopuniti naše dosadašnje mišljenje o postanku i trajanju groblja. Po ukrasnim predmetima nađenim uz skelete datiramo zasada žminjsko groblje u IX. i X. stoljeće. Tako su prema našim stručnjacima za srednjo-

vjekovnu arheologiju datirane naušnice sa jednom jagodom.⁴ Ne isključujem, da se može ovaj termin proširiti i na mladi datum, jer nalazimo ovakav nakit i u idućim stoljećima iako se tada javlja u manjem broju.⁵ Među dosadanim nalazima u Žminju ima osim naušnica sa jednom jagodom također jednostavnih naušnica i sljepočničarki, ali među njima ne nalazimo nijednog primjerka pravih S-naušnica, kakve se pojavljuju oko godine 1000. u vezi sa nalazima bjelobrdskeg tipa.⁶ Ni predmeta ketlaškog tipa u dosada iskopanom dijelu žminjskoga groblja nema, a pojavljuju se, iako u malom broju, u dalmatinskim nekropolama XI. stoljeća. Na arhitekturu grobova se kod datiranja ne možemo nasloniti. Dr. Karaman Ljubo misli da su u Dalmaciji počeli graditi kamenjem obložene i pokrivene grobove tek u IX. stoljeću, kada su uglavnom napustili upotrebu dasaka.⁷ U Istri opažamo pojavu ovakvih grobova složenih tankim kamenim pločama već u ranijim stoljećima. Tako imamo u Frančinima⁸ južno od Pazina ovakve grobove zajedno sa grobovima sa zidanim malterom učvršćenim grobnim okvirom. Prema prilozima (naušnice sa kockicom i t. d.) datirani su ovi grobovi najkasnije u VII. stoljeće. Razmjer između zidanih grobova i onih sa kamenim pločama bio je u Frančinima 1 : 3 za zidane grobove. Sličnu situaciju sa zidanim i kamenim pločama uokvirenim grobovima imamo kod srednjovjekovnog groblja iznad Dva grada kod Kanfanara, ali je odnos između jednih i drugih grobova po prilici obratan, bar ukoliko se može prosuditi po iskopanim grobovima, jer je veći dio groblja još neistražen. U Žminju međutim nije bilo nijednog primjera zidanog groba. Time dobivamo vremensku paralelu ovih nekropola, ali po arhitekturi grobova ne još sigurno oslonca za točniju dataciju.

Protiv rane datacije žminjskog groblja govorilo bi to, da do sada u grobovima nije nađen nijedan lončić i nijedan primjerak oružja. Ali oružje i keramika u staroslavenskim grobovima poslije godine 1000. već su jako rijetka pojava, a katkada vrijedi to i za X. stoljeće.⁹ U Dalmatinskoj Hrvatskoj nestaje posude iz grobova već u IX. stoljeću.¹⁰ Svi nađeni predmeti u Žminju, osim kod groba, gdje je pronađen sileks, pripadaju nakitu. Malo priloga je znak utjecaja crkve, koji je morao biti u Istri vrlo snažan. Tome se ne treba čuditi, jer su redovi u Istri vrlo rano započeli svojim radom. Ne smijemo ni

⁴ Lj. Karaman, Osvrti na neka pitanja iz arheologije i povijesti umjetnosti, Starohrvatska prosvjeta III, Sv. 2, 1952, 83.

U vezi sa dr. Karamanovom vremenskom determinacijom starohrvatskih naušnica datira i dr. Z. Vinski naušnice sa jagodama, koje se nalaze u zagrebačkom Arheološkom muzeju uglavnom u 9. i 10. st. To vrijedi za naušnice svih lokaliteta u Dalmaciji, Lici (osim Lipove glavice), Hrvatskom Primorju i za Panonsku Hrvatsku za Sisak, Bošnjake, Županiju.

⁵ Stjepan Gunjača, Starohrvatska prosvjeta III, Sv. 2, 1952, 223. Muzej hrvatskih starina od Oslobođenja do danas; str. 226 Goričina u Pridrazi, Biskupija.

Irma Cremošnik, Glasnik Zem. muzeja u Sarajevu 1951, N. S. Sv. 6, 245.

Lj. Karaman, Živa starina, Zagreb 1943, 120.

⁶ Ljubo Karaman, Peristil, Zagreb 1924, 17, 19.

⁷ Ljubo Karaman, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1940, Sv. 268, str. 6, 30.

Ljubo Karaman, Vjesnik Hrv. društva XIII, 1891, str. 91, 95, 124.

⁸ Još nepublicirano; iskopavanje u godini 1956. je vodio Branko Marušić, kustos Arh. muzeja Istre u Puli.

⁹ Josip Korošec, Staroslovansko grobišče na Ptujem gradu 1950, str. 48.

¹⁰ Ljubo Karaman, Živa starina, Zagreb 1943, 134.

zaboraviti, da je bio crkveni život u Istri stoljećima i prije dolaska Slavena vrlo razgranat i crkvena organizacija čvrsto izvedena, o čemu nam svjedoče mnoge biskupije, koje su ovdje postojale od VI. stoljeća dalje. Jedno ovakvo crkveno središte je bilo i u Pićnu, koji je od Žminja udaljen svega oko deset kilometara. Utjecaj crkve na Slavene u Istri, što se odražuje na načinu pokopa s obzirom na priloge, navodi nas na izvođenje zaključka, da su Slaveni naselili Žminj mnogo generacija prije, nego potječu od nas iskopani grobovi.

Nalazima nakita u obliku naušnica sa jednom jagodom dobili smo dokaze za postojanje i raširenost ovog oblika ukrasa i u Istri, i to u dijelu, koji nije bio po državnom uređenju povezan sa Hrvatskom, jer njezine granice nisu išle preko Raše. Istra je u ovo vrijeme bila pod tuđim gospodstvom, ali je njezino hrvatsko stanovništvo bilo povezano sa svojim sunarodnjacima. Prema nalazima nakita romansko stanovništvo iz zapadnoistarskih gradova nije nimalo utjecalo na njih. Prostrano groblje čisto slavenskog karaktera na prijelazu iz srednje u južnu Istru potvrđuje nam, da je bio ovaj dio Istre naseljen slavenskim življem prije IX. stoljeća. Nisu to bili samo pojedini naseljenici ili maleni zaseoci nego velika naselja, što nam je ovim iskopavanjem pokazalo žminjsko groblje, a prije nekoliko godina iskopani dijelovi starohrvatskog naselja na Gočanskoj Gradini nešto južnije od Žminja na samoj granici Pulštine.¹¹ Dalje iskopavanje groblja u Žminju dat će nove i vjerojatno raznovrsnije građe, i tada će se moći opširnije i sa više argumentacije govoriti o značajnostima groblja i njegove inventarne građe. Iz ovoga razloga nisam se u ovom svom prvom izvještaju upuštao u potanju analizu pronađenih predmeta, nego sam to ostavio za idući izvještaj, kada se budu obrađivali nalazi u cjelini.

SUMMARY

Excavations conducted in 1955 by the Archaeological Museum of Istria, Pula, revealed at Žminj – a township situated at the transition from Central to Southern Istria – a part of a mediaeval necropolis with tombs arranged in lines. The number of these tombs totals 85, 50 per cent being children's, 25.5 per cent women's, 20 per cent men's. In six burials the sex is not determined. These tombs always contain but one burial, with the exception of 4 tombs which contain several burials, viz. one of them four, another one three, and two tombs two burials each. Burials into the common tombs did not occur simultaneously. The tombs are rectangular in shape; they are composed of stone slabs, the children's tombs of four stone slabs each, while the front sides of the tombs of the adults are closed up with one single slab, the lateral sides with two or three slabs placed either lengthwise or, more frequently, leaning against each other (see Tab. VII). The tombs are provided with a stone cover, which is frequently in one piece. Fifty-nine per cent of the tombs are not flagged, so the dead must have been placed upon earth. Seven of the tombs

¹¹ Još npublicirano; iskopavanje je vodio Boris Bačić, kustos Arh. muzeja Istre u Puli.

show traces of charred wood, a feature pointing to the use of planks, in two cases beneath the dead, in five above them.

Orientation of the tombs is east-west, with a greater or smaller deviation from this direction. Thirty-six tombs show a deviation from the east towards the north, 39 from the east towards the south. The head was always found on the western side of the tomb viewing east, for the skeletons were always lying on their backs. In 88.7 per cent of the cases the arms were placed alongside the body, in one case (1.1%) they were crossed on the belly, once on the chest. In eight cases (9.1%) one arm was placed alongside the body, the other on the belly. The sizes of the tombs correspond to the ages and measurements of the deceased. Accordingly, they are of various dimensions, from a minimum of 55 cm. to a maximum of 205 cm. The width of the tombs ranges in most cases between 30 and 50 cm.

Burial gifts were found with 18 skeletons, i. e. in 20 per cent of the total of 90 cases, or, in other words, with every fifth skeleton. Their total number is 48. With the exception of one flint knife found beside the head in a man's tomb and five rings found in three children's and two women's tombs, they are all ear-rings. There are 25 simple chain links, 15 ear-rings with one pendant, one ear-ring with two pendants, and one possessing a double-conic ornament turned towards the middle of the link. In 50 per cent of the cases the burial gifts were found in the children's tombs, in 39 per cent of the cases in the women's, in 11 per cent in the men's. Besides, the tombs likewise disclosed a piece of cloth as well as a pig's tooth placed as an amulet between the shin-bones. The tombs were bare of pottery, although there were remains of a small pot outside and on the right side of a child's tomb beside the lateral slab at the height of the cover slab.

The osteological material was poorly preserved, so that of the total number of 90 skeletons only 14 skulls were sufficiently preserved to enable performing the basic anthropological measurements. One of the skulls was hyperdolichocephalic (7.1%), six were dolichocephalic (42.9%), seven mesocephalic (50%). In three examples the peculiarity was a medio-frontal suture from the bregma to the nasion. One case displayed intersutural bone in the norma occipitalis, another bilateral ossa incae.

To judge by the burial gifts recovered – primarily the ear-rings with pendants – we place the necropolis in the 9th and 10th centuries. In the same manner are dated analogous finds in Croatia, recovered most frequently in Dalmatia and on the Adriatic Littoral. Finds of this kind made at Žminj yield proof about the existence and spread of this kind of ornament in Istria, in a region that according to its form of state was not linked with Dalmatian Croatia. The spacious necropolis of a purely Slavic character, situated at the transition from Central to Southern Istria, is a proof that also this part of Istria was settled by Slavic populations before the 9th century. We are concerned not with sporadic settlers or small hamlets, but with large settlements. The Žminj necropolis is an evidence to this effect, as are the parts of an Old Croatian settlement excavated a few years ago at Gočanska Gradina south of Žminj.